

בס"ד.

אברהם ויסבלום.

"כי על כן" - סגירת משפט, או פתיחת משפט חדש.

במעשה מלאך ה' הנראה אל גדעון, נאמר: וַיֵּרָא גִדְעוֹן כִּי־מַלְאָךְ ה' הוּא וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֲהֵה אֲדֹנָי ה' כִּי־עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאָךְ ה' פָּנִים אֶל־פָּנִים: וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם לָךְ אֶל־תִּירָא לֹא תָמוּת (שופטים ו, כב-כג).

המפרשים ביארו, כי שיעור הביטוי 'כי על כן' הוא: 'כי על אשר' או 'כי על כי'. אך עדיין צ"ע. שכאשר נתבונן במשמעות הביטוי, נבחין כי עדיין אינו מתיישב כל צרכו, שהרי המילה 'כי' הראשונה מיותרת, ולא היה צורך לומר אלא 'על כי'!

כדי לתרץ זאת, היה אפשר להציע שתיבת 'כי' פותחת משפט חדש, והיינו: 'כי על כי היה כך וכך' - יהיה כך וכך', ולדוגמא בפסוק שלנו - מענה ה' לגדעון 'שלום לך... לא תמות' - מצביע כי בדבריו של גדעון מובע פחד מן המוות (וכפחדו של מנוח להלן יג, כב: מִזֶּה נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ), ואם כן, יש מקום לפרשו כמקרא קצר: **כי על כי** ראיתי מלאך ה' פנים אל פנים [מות אמות].

אמנם המעיין ברש"י על אתר ימצא כי לא פירש כן, וז"ל: כי על אשר ראיתי מלאך ה' לכך אני דואג וצועק אהה, עכ"ל. נראה כי רש"י לא רצה לפרשו כמקרא קצר, אלא לקשור אותו למעלה אל תחילתו, על אף הקושי ביתור המילה 'כי'.

וכאשר נתבונן בפסוקים דומים בהם נזכר הביטוי 'כי על כן', נמצא לכאורה כי אכן הביטוי קשור תמיד אל תחילת המשפט, והוא **מסיים וסוגר** - בהציעו את הסיבה לנאמר לפניו (ואכן ה'כי' מיותר), כדלהלן:

וְאֶקְחָה פֶתֶלֶחַם וְסַעֲדוֹ לִבְכֹּם אֶחָד תַּעֲבְרוּ כִי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עֲבֹדְכֶם (בראשית יח, ה), רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְצֹל קִרְתִּי (שם יט, ח), וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־נָא אִם־נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחַתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִי עַל־כֵּן רָאִיתִי פְנֶיךָ כְּרָאת פְּנֵי אֱלֹהִים וְתַרְצֵנִי (שם לג, י), וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי כִי־עַל־כֵּן לֹא־נִתְּתִיהָ לְשִׁלָּה בְנִי (שם לח, כו), וְהַיּוֹם הַזֶּה לֹא תִבָּשֶׁר כִּי־עַל־כֵּן בִּן־הַמֶּלֶךְ מָת (ש"ב יח, כ), וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוֹמֵת נָא אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה כִּי־עַל־כֵּן הוּא־מֶרְפָּא אֶת־יְדֵי אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה הַנִּשְׁאָרִים בְּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי הָאִישׁ הַזֶּה אֵינָנו דֹּרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעַם הַזֶּה כִּי אִם־לְרָעָה (ירמיהו לח, ד).

אמנם באמת בכל אלו יש לבארם כמקרא קצר, דהיינו: כי על כי עברתם על עבדכם [ראוי שתעשו כן], כי על כי באו בצל קורתי [ראוי שאגן עליהם מכל רע], כי על כי ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני [ראוי שאתן לך מנחה, או ראוי שתקבלנה], כי על כי לא נתתיה לשלה בני [עשתה מה שעשתה], כי על כי בן המלך מת [לא תהיה בשורתך טובה], כי על כי הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה [ראוי שיומת].

והנה גם כאן היה מקום לומר שרש"י אכן מפרשו כמקרא קצר: כי על כי ראיתי מלאך ה' פנים אל פנים [לכן אני צועק ודואג], אך פירוש זה בדברי רש"י דחוק מעט, כי אם היתה כוונת רש"י למקרא קצר - הרי שעדיף היה לפרש כמו שפירשנו, שהקיצור טומן בחובו את **סיבתו ומהותו** של הפחד, והוא המוות.

על מנת להוכיח את האפשרות ש'כי על כן' פותח משפט, נעיין בפרשת בהעלותך, אשר קראנו בשבת שעברה, שם מצאנו: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּעֲזֹב אֶתְּנוּ, כִּי עַל־כֵּן יִדְעַתְּ חֲנֻתְנוּ בְּמִדְבָּר וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם (במדבר י, לא), בראב"ע מובא אחד מהפירושים לפסוק: הואיל וידעת חנותנו, שידעת המקום שחנינו שם, לכה אתנו. והיית לנו לעינים - להראות הדרך, עכ"ל.

במושכל ראשון, ואחר שהטעמים מותירים לנו את חלקו של הפסוק האחרון כיחידה נפרדת, נצטרך להבין פירוש זה, כי הו'ו של 'והיית לנו לעינים' אינה ו' חיבור רגילה, אלא ו' המכונה בלשון הקדמונים 'פ"א רפה בלשון ישמעאל', ומשמעותה: כי על כי ידעת חנותנו במדבר - לכן תהיה לנו לעינים בהמשך דרכנו. והנה לנו כי דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, כי כאן מצאנו שהפסוק עצמו מפרש דבריו, ואינו מקצרם! ונמצא כי אף במקום אחר יש לבאר ש'כי על כן' פותח משפט ואין ה'כי' מיותר.

אך על פי האמת אין בכך ראייה, כי אפשר שפירוש זה המובא בראב"ע אינו על דרך הטעמים, אלא מפסק כך: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּעֲזֹב אֶתְּנוּ כִּי עַל־כֵּן יִדְעַתְּ חֲנֻתְנוּ בְּמִדְבָּר, וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם. כלומר, אל תעזוב אותנו (ומדוע, כי הרי ידעת חנותנו), ועל ידי שלא תעזוב אותנו תהיה לנו לעינים. ובאשר לפסוק הטעמים, יש לומר כי הטעמים לא הבינו ש'והיית לנו לעינים' הוא לשון עתיד מהופכת, אלא לפנינו ו' חיבור רגילה, והכל לשון עבר: ידעת חנותנו וגם היית לנו לעינים (וגם זה מובא ומבואר בראב"ע, עי"ש).

אמנם בפרשתנו, פרשת שלח, לכאורה הדברים מוכחים, נעיין בפסוק: כִּי הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לַפְּנִיכָם וּנְפִלְתֶם בְּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי ה' וְלֹא־יְהִיֶּה ה' עִמָּכֶם (שם יד, מג). אם נסלול דרכנו בהבנה ש'כי על כן' סוגר משפט, נוכרח לפסק כך: כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב (כי) על כי שבתם מאחרי ה', ולא יהיה ה' עמכם.

אך הטעמים פסקו: כִּי הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לַפְּנִיכָם וּנְפִלְתֶם בְּחָרֶב, כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי ה' וְלֹא־יְהִיֶּה ה' עִמָּכֶם. לפי זה, מוכרחים אנו לפרש את הביטוי 'כי על כן' כפותח משפט חדש, והו'ו של 'ולא יהיה ה' עמכם' היא פ"א רפה בלשון ישמעאל, וכך יהיה שיעור הפסוק: כי על כי שבתם מאחרי ה' - לא יהיה ה' עמכם!

ונמצא, כי בפרשתנו, בו מפרש הפסוק בלי קיצור, מצאנו לכאורה הוכחה להצעה לפרש את כל 'כי על כן' שבתנ"ך כפותחים משפט, וליישב בזה את יתור ה'כי'. ולכאורה דלא כרש"י.

אמנם ידידי ר' חיים אליעזר ווייס הציע אפשרות לתירוץ שיטתו של רש"י, כי אף מפרשתנו אין הוכחה לפרש כפתיחת משפט, שכן אפשר להבין את הפסוק כך: ונפלתם בחרב, (כי) על כי שבתם מאחרי ה' ו[ראוי עונשכם שגם הוא] לא יהיה עמכם¹.

אשמח לתגובות במייל: m.taamvadaat@gmail.com

¹ יש מקום להרחיב מאמר זה אחר העיון בדברי המפרשים בכל מקום בו נזכר ביטוי זה, אך כעת נאמר לעט עד פה תבוא.